

Uniwersytet Śląski w Katowicach. Wydział Nauk Społecznych

KATARZYNA JAS

ORCID: 0000-0002-8382-1423

katarzyna.jas@us.edu.pl

Rodzina jako przestrzeń kształtowania się tożsamości w opinii studentów pedagogiki

The Family as a Space for Identity Formation in the Opinion of Students of Pedagogy

PROPOZYCJA CYTOWANIA: Jas, K. (2023). Rodzina jako przestrzeń kształtowania się tożsamości w opinii studentów pedagogiki. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*, 36(2), 29–40. DOI: 10.17951/j.2023.36.2.29-39

ABSTRAKT

Wyniki badań zaprezentowane w niniejszym artykule stanowią fragment szerszego materiału empirycznego zebranego w celu poznania opinii studentów pedagogiki na temat rodziny jako przestrzeni kształtowania się tożsamości. W rozważaniach teoretycznych odwołano się do koncepcji Jerzego Nikitorowicza wielopłaszczyznowej i ustawicznie kreującej się tożsamości oraz do psychospołecznej teorii rozwoju Erika H. Eriksona. Ponadto podjęto próbę ustalenia odpowiedzi na pytanie: Jakie są opinie studentów na temat rodziny jako przestrzeni kształtowania się ich tożsamości? W celu uzyskania odpowiedzi w badaniach posłużono się metodą sondażu diagnostycznego, a jako technikę wykorzystano ankietę. Z badań przeprowadzonych w grupie 64 studentów pedagogiki wynika, że dla większości z nich rodzina ma duże znaczenie w kształtowaniu tożsamości. Relacje z rodzicami, rodzeństwem, babciami, dziadkami, a także z innymi krewnymi to czynniki, które zdaniem badanych w znaczącym stopniu oddziałują na proces budowania się ich tożsamości.

Słowa kluczowe: rodzina; tożsamość; student; pedagogika; rozwój

WPROWADZENIE

Rodzina jest miejscem, w którym człowiek rodzi się i kształtuje swoją tożsamość, szukając odpowiedzi na pytania dotyczące samego siebie i najbliższego otoczenia. Jednostka definiuje swoją tożsamość w odniesieniu do grupy, do której należy, dostrzegając zarówno podobieństwa, jak i różnice. Poczucie odrębności

wynika z uwarunkowań genetycznych i dziedzictwa kulturowego, z którym jednostka jest związana. Rodzina odgrywa istotną rolę w rozwoju i socjalizacji jednostki. To w niej człowiek kształtuje „w sposób naturalny i niczym nieskrępowany swoje człowieczeństwo, ucząc się jednocześnie prawidłowego funkcjonowania w otaczającym świecie” (Kazubowska, 2010, s. 137). Na przestrzeni wieków rodzina uległa licznym przemianom, które nadal mają miejsce we współczesnym społeczeństwie. Mimo zmian w środowisku rodzinnym nauki społeczne wciąż uznają rodzinę za podstawową grupę społeczną, instytucję i prymarne środowisko wychowawcze (Chojnacka, Iwański, 2022). Od wielu lat również problematyka tożsamości stanowi obszar badań w naukach społecznych, w tym w naukach o edukacji. W tym kontekście rodzina jako miejsce formowania szeroko rozumianej tożsamości zasługuje na szczególną uwagę w obszarach pedagogiki społecznej i edukacji międzykulturowej. Badania dotyczące rodziny, wartości i transmisji dziedzictwa kulturowego są podejmowane w kontekście edukacji międzykulturowej przez Tadeusza Lewowickiego (2001), Jerzego Nikitorowicza (1995) i Mirosława Sobeckiego (2022).

Nikitorowicz (1997) wielokrotnie podkreślał, że rodzina jest podstawową przestrzenią kształtowania tożsamości. Jednakże

istotnym wyzwaniem edukacyjnym jest świadome uczestnictwo dziecka w procesie kształtowania się ideologicznego konstruktów, przechodzenie od biernego w nim udziału w środowisku rodzinnym do aktywnego, twórczego wyzwania się spod rodzinnych nacisków socjalizacyjnych, nabywania umiejętności stawiania oporu i realizacji potrzeby płynięcia niekiedy pod prąd w kontekście oddziaływań środowisk instytucjonalnych. (Nikitorowicz, 2022, s. 35)

Kreowanie własnego „Ja” jednostki odnosi się do procesu świadomego kształtowania własnej tożsamości w kontekście różnych sfer życia, takich jak dom, rodzina, praca zawodowa i nauka (Brunton, Buckley, 2021). Poprzez przechodzenie pomiędzy różnymi kontekstami tożsamości studenci pedagogiki mają możliwość eksplorowania i integrowania różnych aspektów swojego „Ja”. Mogą rozważać, jak ich tożsamość jako członka rodziny oddziałuje na ich podejście do pracy pedagogicznej oraz jaki wpływ ich doświadczenia jako przyszłych pedagogów mają na ich tożsamość rodzinną. Refleksja nad kreowaniem własnego „Ja” studentów pedagogiki może pomóc im w lepszym zrozumieniu siebie, swoich wartości, przekonań i motywacji oraz w zidentyfikowaniu różnych kontekstów tożsamości, które oddziałują na ich decyzje, postawy i podejście do pracy pedagogicznej.

ZAŁOŻENIA TEORETYCZNE

Tożsamość jest terminem o wielu aspektach i znaczeniach. Z jednej strony odnosi się do autopercepcji jednostki, czyli sposobu, w jaki postrzega samą siebie.

Z drugiej strony jest związana z postrzeganiem innych oraz z identyfikacją z określoną grupą i przypisaniem do grupy przez innych (Nikitorowicz, 2007). Teorie dotyczące pojęcia tożsamości rozwijane są na gruncie filozofii, psychologii i socjologii, co może świadczyć o dużym zapotrzebowaniu na podejmowanie rozważań oscylujących wokół tego zagadnienia. Zdefiniowanie pojęcia tożsamości nie jest łatwe, podobnie jak określenie własnej tożsamości. Według Marka Rembiera (1999) problem tożsamości pojawia się wtedy, gdy jednostka analizuje swoje życie, poszukując spójności i jedności, określając to, co je zasadniczo orientuje i dezorientuje. Jest to również poszukiwanie wartości konstytuujących sens życia oraz odkrywanie fundamentów egzystencji osobowej i wspólnotowej.

Zbigniew Bokszański (2005) wyróżnia dwa podejścia do definiowania tożsamości: normatywne i poznawcze. W pierwszym z nich tożsamość jest określana przez wskazanie norm, wartości i zasad, które kierują jednostką, natomiast w drugim jest traktowana jako system samowiedzy, schemat lub zbiór cech systemowych.

Mówiąc o tożsamości, należy mieć na uwadze dwa wymiary natury ludzkiej: indywidualny i społeczny. „Tożsamość społeczna wyraża się w akceptacji przynależności do danej kategorii osób, a tożsamość indywidualna to poczucie odrębności od innych oraz poczucie stabilności własnych cech” (Tołwińska, 2001, s. 71).

Tożsamość społeczna wyraża się w akceptacji przynależności do określonej grupy, podczas gdy tożsamość indywidualna to poczucie odrębności od innych i stabilność własnych cech. W kontekście osób należących do mniejszości narodowych istotna jest tożsamość narodowa. Temat ten jest na tyle ważny, że wielokrotnie podejmowany był na gruncie pedagogiki. Zajmowali się nim m.in. Lewowicki (1997), Nikitorowicz, Ewa Ogrodzka-Mazur (2008), Barbara Grabowska (2013), Mirosław Sobecki (2007). Zdaniem Lewowickiego (1994, s. 133)

poczucie tożsamości narodowej tradycyjnie opierało się i opiera między innymi na świadomości biegu i odrębności losów historycznych, odrębności języka, kultury, obyczajów, często religii, swoistej genealogii historycznej postrzeganej w kategoriach biologiczno-rasowych, niekiedy cech osobowości, identyfikacji z grupą społeczną i określonym terytorium.

W odniesieniu do indywidualnego, społecznego i kulturowego rozwoju człowieka należy zaznaczyć, że proces kształtowania się tożsamości jednostki jest wynikiem oddziaływania wielu różnorodnych czynników. Anna W. Brzezińska (2006, s. 58) definiuje tożsamość jako „strukturę psychiczną złożoną zarówno z charakterystyk pochodzenia społecznego, zewnętrznego, jak i wewnętrznego. Jako rezultat aktywności własnej jednostki obejmuje przede wszystkim nadrzędne wartości zawiadujące zachowaniem jednostki”. Autorka wyjaśnia też pojęcie poczucia tożsamości, które rozumie jako „efekt gromadzenia różnych informacji na swój temat, oceniania ich i związanego z tym określonego przeżywania siebie oraz – od okresu dorastania – autorefleksji” (Brzezińska, 2006, s. 58). Poczucie tożsamości jako efekt połączenia odrębności z indywidualnością dostrzega

również Małgorzata Melchior. Autorka zakłada, że o poczuciu tożsamości jednostki decyduje „świadomość własnej odrębności, indywidualności, niepowtarzalności wraz ze świadomością własnej spójności” (Melchior, 2001, s. 103–104).

Termin *tożsamość* jest wieloznaczny i obejmuje wiele różnych aspektów, perspektyw i teorii. Ze względu na różnorodność definicji i interpretacji jego pełna i jednoznaczna charakterystyka jest trudna do osiągnięcia.

Na potrzeby niniejszego opracowania za wiodącą przyjęto koncepcję wielopłaszczyznowej i ustawnie kreującej się tożsamości Nikitorowicza oraz psychospołeczną teorię rozwoju Erika H. Eriksona.

Nikitorowicz (2005) pojmuje tożsamość jako zjawisko złożone i zmienne, które łączy elementy osobowe z elementami kultury, do której jednostka należy. Przedstawia koncepcję kształtowania się tożsamości rozproszonej, wielopłaszczyznowej, wielozakresowej, którą określa jako tożsamość międzykulturową. Wśród płaszczyzn tożsamości wymienia „tożsamość jednostkową, rodzinną, lokalno-parafialną, regionalną, narodową/państwową, kontynentalną oraz globalną” (Nikitorowicz, 2001, s. 70).

Jako pierwszą warstwę Nikitorowicz wskazuje świadomość tożsamości rodzinnej. Zakłada, że jest ona znacząca i wiodąca wśród innych warstw. Opiera się na takich wartościach jak język, religia, zwyczaje, styl życia i dziedzictwo historyczne. Autor pojmuje tę warstwę jako

pierwszy etap edukacji zakorzeniającej, samoobrony wspólnoty przed niebezpieczeństwami uniformizmu i unifikacji. Można powiedzieć, że jest podstawą nabywania tożsamości jako procesu nieskończonego, poprzez nabycie poczucia przynależności do rodziny, wspólnoty, miejsca, domu, podwórza, a dzieje się to w sytuacjach, w których jednostka wchodzi w kontakty bezpośrednie i bezwarunkowe w otoczeniu bliskich i rozumiałych wartości. (Nikitorowicz, 1997, s. 66–71)

Nikitorowicz (1997, s. 66–71) opisuje funkcjonowanie trzech wymiarów tożsamości kulturowej, które jednocześnie można ująć procesualnie, gdyż wiążą się z kolejnymi stadiami:

- „tożsamość przypisana, nadana wraz z przyjściem na świat w określonej rodzinie (wymiar dziedziczony),
- tożsamość nabywana w procesie socjalizacji i wychowania (wymiar kształtowany),
- tożsamość samoświadomościowa (świadomie wybierana jako efekt mediacji między naturą, dziedziczeniem a kulturą – wymiar odczuwany)”.

W pierwszym wymiarze dużą rolę odgrywają więzi emocjonalne między rodzicem a dziećmi. Nikitorowicz zauważa, że wymiar ten związany jest z tożsamością regionalną, która tworzy podstawę do kolejnych płaszczyzn tożsamości człowieka. Poprzez wzajemne oddziaływanie członków grup funkcjonujących w środowisku lokalnym człowiek tworzy drugi wymiar tożsamości. Z kolei w trzecim wymiarze osoby asymilują się z grupą większościową, dystansują

się w stosunku do własnej grupy mniejszościowej lub tworzą dwie tożsamości. Taka sytuacja może stwarzać warunki do rozwoju kryzysu kształtowania się tożsamości.

Na kryzysy w kształtowaniu tożsamości szczególną uwagę zwrócił Erikson (1997, 2004), który w swojej psychospołecznej teorii rozwoju wyróżnia osiem stadiów rozwoju życia ludzkiego. Opisuje on życie człowieka od urodzenia do śmierci, charakteryzując poszczególne okresy rozwoju. Istotną przy tym jest kategoria tożsamości oraz jej kryzysu. „Centralną oś zainteresowań autora, skoncentrowanych na rozwoju psychospołecznym człowieka w okresie całego życia, stanowi wyjaśnienie procesów formowania się tożsamości pod wpływem kształtowania się rozwoju ego” (Suchodolska, 2017, s. 120). Erikson zauważa, że w każdym stadium rozwój jednostki następuje poprzez przezwyciężanie kryzysów. Kryzys jest nieodłącznie związany z zadaniami rozwojowymi, z którymi jednostka musi się uporać na każdym etapie rozwoju. Wszystkie zadania rozwojowe wymagają reorganizacji struktury ego.

Wchodzenie w dorosłość w ujęciu Eriksona (2002, 2004) rozpatrywane jest w odniesieniu do przeżywania kryzysu pomiędzy bliskością a izolacją. W tym stadium rozwoju człowiek poszukuje związków i partnerstwa, realizuje swoją seksualność. Niebezpieczeństwem staje się izolacja, czyli lęk przed nawiązywaniem bliskiego kontaktu z drugim człowiekiem. Na tym etapie pojawia się miłość jako zdolność zadbania o innych. Kryzys ten zdaniem Eriksona (1968) wynika z konieczności podejmowania ważnych decyzji życiowych, wchodzenia w nowe role społeczne – rodzinne i zawodowe. Młode osoby mogą szczególnie zmieniać swoją tożsamość w okresach przejściowych lub w sytuacji ważnych wydarzeń życiowych, które wymagają od nich ponownego rozważenia, kim są i jaki kierunek chcą obrać w swoim życiu (Branje, 2022). W sytuacji przezwyciężania kryzysu znajdują się studenci pedagogiki jako osoby wchodzące w nowe role rodzinne i zawodowe.

BADANI I PRZEDSIĘWZIĘCIE BADAWCZE

Prezentowane w niniejszym artykule wyniki są efektem badania pilotażowego poprzedzającego zakrojone na większą skalę przedsięwzięcie badawcze. Na potrzeby opracowania za wiodącą przyjęto koncepcję wielopłaszczyznowej i ustawicznie kreującej się tożsamości Nikitorowicza oraz psychospołeczną teorię rozwoju Eriksona, natomiast rozumienie poczucia tożsamości przyjęto za Brzezińską.

W badaniach posłużono się metodą sondażu diagnostycznego, a jako technikę wykorzystano ankietę (Łobocki, 2011, s. 247–263). Kwestionariusz ankiety, za pomocą którego prowadzono badania, zawierał pytania dotyczące poczucia tożsamości i postrzegania rodziny w kształtowaniu tożsamości oraz metryczkę. Zastosowano pytania otwarte i zamknięte: pytania z wyborem, pytania wprowadzające

do pytania właściwego, pytania ze skalą szacunkową czterostopniową (Rubacha, 2008). Celem badań było poznanie opinii studentów pedagogiki na temat rodziny jako przestrzeni kształtowania się tożsamości. Sformułowano problem główny: Jakie są opinie studentów na temat rodziny jako przestrzeni kształtowania się ich tożsamości? Problemy szczegółowe były następujące: Kto z członków rodziny miał udział w kształtowaniu tożsamości studentów pedagogiki? W jaki sposób rodziny studentów pedagogiki przyczyniły się do kształtowania ich tożsamości?

Nie wyznaczono zmiennych zależnych i niezależnych, gdyż – jak pisze Łobocki (2011, s. 74) – określa się je „w przypadku problemów dotyczących współzależności pomiędzy określonymi zmiennymi”. Opracowanie ma na celu opis badanych faktów, zjawisk i procesów, bez głębszego wnikania w istniejące zależności sprawcze.

Ogółem badaniami objęto 64 osoby (62 kobiety, 2 mężczyzn). Badania przeprowadzone zostały w 2022 r. wśród studentów Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach na Wydziale Sztuki i Nauk o Edukacji w Cieszynie.

Wydział Sztuki i Nauk o Edukacji powstał 1 października 2019 r. w wyniku zmian strukturalnych prowadzonych na Uniwersytecie Śląskim. Jako jeden z ośmiu wydziałów Uniwersytetu Śląskiego ma charakter interdyscyplinarny i skupia przedstawicieli nauk społecznych i humanistycznych oraz środowisk artystycznych – muzycznych i plastycznych. (Uniwersytet Śląski w Katowicach, b.d.)

Na strukturę Wydziału składa się Instytut Sztuk Plastycznych, Instytut Sztuk Muzycznych, Instytut Nauk o Kulturze, Instytut Nauk o Sztuce. Instytut Pedagogiki oferuje studia na kierunkach: pedagogika, pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna, pedagogika specjalna.

W grupie badanych studentów (64 osób) znajdowali się przedstawiciele różnych specjalności (zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej i wychowania przedszkolnego, pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej z terapią pedagogiczną, pedagogiki resocjalizacyjnej i socjoterapii) funkcjonujących w ramach kierunku pedagogika na Wydziale Sztuki i Nauk o Edukacji w Cieszynie. Byli to studenci studiów licencjackich, studiów uzupełniających II stopnia magisterskich oraz jednolitych studiów magisterskich, studiów stacjonarnych i niestacjonarnych. Istotne wydaje się to, że respondenci stanowili grupę studentów kierunku pedagogika, a więc jako przyszli pedagodzy będą odpowiedzialni za kształtowanie tożsamości młodszych pokoleń. Program studiów na kierunku pedagogika obejmuje moduły przedmiotów dotyczące edukacji wielo- i międzykulturowej, w ramach których podejmowana jest tematyka kształtowania tożsamości.

Badaną grupę stanowiły osoby w wieku 20–40 lat. Barbara Harwas-Napierała i Janusz Trempała (2000) nazywają ten okres rozwojowy w życiu człowieka wczesną dorosłością. Jest to czas największej aktywności zawodowej, rozwoju osobistego, zaangażowania w rozwój pasji i zainteresowań, budowania (autonomii), zakładania rodziny, świadomego wybierania grupy, do której jednostka

chce przynależeć, a także kreowania własnego „Ja”. Początki wczesnej dorosłości przypadają na 20. rok życia, gdy młodzi ludzie podejmują naukę na studiach, kreując w ten sposób – świadomie bądź nie – swoją przyszłą drogę zawodową. To szczególnie czas dla człowieka, „nie tylko dla procesu rozwoju, ale w szczególności dla kształtowania się tożsamości i jego poczucia jakości życia, jest – obok przejścia z adolescencji do dorosłości – przechodzenie młodych dorosłych ze świata szkoły do świata pracy” (Suchodolska, 2017, s. 175).

RAPORT Z BADAŃ

Rodzina jest najważniejszą przestrzenią, w której człowiek żyje, a jakość jego funkcjonowania w dorosłym życiu w dużej mierze zależy od pierwszych lat spędzonych w rodzinie (Nikitorowicz, 1999). Wprowadzenie dziecka w krąg kulturowy nie tylko kształtuje poczucie dziedziczonej tożsamości (Nikitorowicz, 1999), lecz także zapoznaje je z procesem nabywania tożsamości osobistej i społecznej poprzez twórcze akceptowanie samego siebie oraz wymagający dojrzałości wybór i poczucie adekwatności (Witkowski, 1989). Świadome wybieranie tożsamości jest wynikiem interakcji między naturą, dziedziczeniem a kulturą, na co zwraca uwagę Nikitorowicz (1999) w swojej koncepcji.

Spośród różnych grup społecznych, z którymi ankietowani czują się najbardziej związani, rodzina zajmuje pierwsze miejsce (96,88%), a kolejne zajmują: znajomi i przyjaciele (92,18%), znajomi ze środowiska studenckiego (45,31%), współpracownicy (21,87%) i społeczność lokalna (3,12%). Przynależność do rodziny daje badanym poczucie bezpieczeństwa, miłości i wsparcia ze strony bliskich osób. Istotne jest postrzeganie najbliższej rodziny, wzorców, autorytetów i systemu wartości zaczerpniętych z domu rodzinnego, które zazwyczaj są powielane w życiu dorosłym. Pozytywne skojarzenia z bliskimi oraz domem rodzinnym umacniają studentów w przekazywaniu pozytywnych treści na temat rodziny.

Wśród badanych osób skojarzenia dotyczące rodziny są pozytywne. Dla przyszłych pedagogów słowo *rodzina* kojarzy się z miłością (84,37%), przyjaźnią (84,37%), przekazywaniem kultury i tradycji (46,87%), najbliższymi osobami (60,93%) oraz domem, w którym czują się bezpiecznie (81,25%). Tylko 9,37% respondentów ma negatywne skojarzenia z rodziną, a są to osoby, które w kwestionariuszu ankiety wskazały, że wszystko, co kojarzy im się ze słowem *rodzina*, to traumatyczne przeżycia.

Rodzina jest miejscem przekazywania tradycji i obyczajów, często osoby starsze pełnią w rodzinie funkcję „najważniejszego pasa transmisyjnego, służącego przekazywaniu wzorców kulturowych następnemu pokoleniu” (Merton, 1982, s. 221–222). Seniorzy odgrywają dużą rolę w przekazywaniu wzorców kulturowych, często babcia lub dziadek angażują się najbardziej w opowiadanie historii i przekazywanie tradycji. Dla 46,87% badanych osób rodzina kojarzy się właśnie

z przekazywaniem tradycji i kultury. Starsze pokolenia stają się dla młodszych łącznikiem pomiędzy przeszłością, teraźniejszością a przyszłością, stanowią źródło wiedzy o dziedzictwie kulturowym regionu i narodu.

W kształtowaniu tożsamości duże znaczenie ma również historia rodziny, wiedza o przodkach i pochodzeniu, umacnia bowiem więzi rodzinne oraz buduje poczucie bezpieczeństwa i stabilizacji. Dla ankietowanych ważne jest poznanie historii własnej rodziny – aż 84,37% respondentów starało się ją poznać. Tylko 9,37% badanych nigdy nie zgłębiało historii swojej rodziny, a dla 6,25% badanych jest ona nieistotna.

Jak podkreśla Nikitorowicz (1997), w dziedziczeniu tożsamości szczególną rolę odgrywają więzi emocjonalne między rodzicami a dziećmi. Najważniejsza jest dla dziecka więź macierzyńska, ponieważ to matka od pierwszych dni życia otacza dziecko opieką, troską i stwarza poczucie bezpieczeństwa. Relacja z matką oparta na zaufaniu umożliwia dziecku umiejętne nawiązywanie relacji z innymi ludźmi (Turska, 2017) i kształtowanie swojej tożsamości. Przyszli pedagodzy wskazują, że w kształtowaniu ich tożsamości duży udział miała rodzina, przy czym matka jest najczęściej wymienianym członkiem rodziny (95,31%), następnie ojciec (53,12%), babcia (43,75%), rodzeństwo (37,5%) i dziadek (31,25%). Tylko dla 4,68% respondentów ważna była dalsza rodzina.

Tożsamość jest procesem kreowania samego siebie, dokonywania zmian w sobie przy jednoczesnym zachowaniu indywidualności (Wieradzka-Pilarczyk, 2019). Umieszczenie się w pewnym łańdzu i porządku daje jednostce możliwość łatwiejszego odgrywania różnych ról społecznych i stawania się twórcą społeczności lokalnej. Pojęcie tożsamości nabiera szczególnego znaczenia w odniesieniu do studentów pedagogiki jako przyszłych pedagogów – osób zaangażowanych w rozwój drugiego człowieka. Studenci, będąc młodymi ludźmi, wchodzą w rolę członków rodziny i lokalnej społeczności, budują autonomię i dokonują wyboru między bliskością a izolacją (Erikson, 2004). Przewyciężenie kryzysu sprawia, że człowiek czuje się silniejszy i bardziej pewny siebie, a budowanie poczucia własnej wartości pozwala mu tworzyć nowe ramy tożsamości. Przyszli pedagodzy – w odniesieniu do najbliższych członków rodziny – kształtują rzeczywistość wokół siebie i budują swoją tożsamość. Wspólnota rodzinna staje się dla młodych dorosłych siłą napędową do podejmowania wielostronnej aktywności, co przyczynia się do umocnienia poczucia tożsamości i odbioru własnej osoby w nowych kategoriach. W efekcie tworzy się sytuacja, która pozwala rozstrzygnąć kryzys psychospołeczny i odpowiedzieć na pytanie: Kim jestem?

ZAKOŃCZENIE

Odnalezienie odpowiedzi na pytania: Kim jestem? Kim się czuję? – jest jednym z trudniejszych zadań w życiu człowieka. Budowanie mocnej tożsamości to

proces zakończony sukcesem bądź porażką, skutkujący konsekwencjami w odniesieniu do postrzegania siebie i innych (Forgas, Williams, Wheeler, 2005).

Badania wskazują, że większość ankietowanych studentów pedagogiki czuje silne powiązanie z rodziną jako grupą społeczną. Rodzina daje im poczucie bezpieczeństwa, miłości i wsparcia. Ważne jest, aby postrzegać najbliższą rodzinę w pozytywny sposób, ponieważ wzorce, autorytety i system wartości, które są przekazywane w domu rodzinnym, często są kontynuowane w dorosłym życiu. Pozytywne skojarzenia z rodziną u studentów pedagogiki mogą oddziaływać na sposób przekazywania treści na temat rodziny uczniom w przyszłej pracy zawodowej.

Przekazywanie tradycji i kultury odgrywa istotną rolę w rodzinie. Starsze pokolenia często pełnią funkcję przekaźników wzorców kulturowych dla młodszych członków rodziny. Poznanie historii rodziny oraz wiedza o przodkach i pochodzeniu budują więzi rodzinne oraz poczucie bezpieczeństwa i stabilizacji.

Studenci pedagogiki wskazali, że rodzina, a przede wszystkim matka, miała duży udział w kształtowaniu ich tożsamości. Relacje rodzinne, zwłaszcza wczesne doświadczenia, odgrywają ważną rolę w procesie kreowania tożsamości. Proces ten polega na kreowaniu siebie, dokonywaniu zmian w swojej osobowości i rozwijaniu własnej indywidualności. Przyszli pedagodzy, będąc częścią rodziny i lokalnej społeczności, mają możliwość budowania swojej autonomii i dokonywania wyborów dotyczących bliskości i izolacji.

Opisane w tekście badania miały charakter pilotażowy. Interesujące dla autorki wydaje się poznanie opinii studentów innych kierunków studiów w dziedzinie nauk społecznych na temat roli rodziny w kształtowaniu ich tożsamości. Uwrażliwienie na problemy związane z kształtowaniem się tożsamości jest ważnym zadaniem współczesnej polskiej pedagogiki, interesującą inspiracją dla studentów – przyszłych pedagogów i nauczycieli, którzy będą odpowiedzialni za kreowanie młodych pokoleń. Silne osadzenie w rodzinie może skłonić studentów pedagogiki do refleksji nad własną tożsamością, stworzyć tej grupie zawodowej swobodę funkcjonowania we współczesnym świecie oraz dać możliwość ukazania młodszemu pokoleniu sposobów przezwycięzania kryzysów tożsamości.

BIBLIOGRAFIA

LITERATURA

- Boksański, Z. (2005). *Tożsamości zbiorowe*. Warszawa: PWN.
- Branje, S. (2022). Adolescent Identity Development in Context. *Current Opinion in Psychology*, 45, 1–6. DOI: 10.1016/j.copsyc.2021.11.006
- Brunton, J., Buckley, F. (2020). ‘You’re Thrown in the Deep End’: Adult Learner Identity Formation in Higher Education. *Studies in Higher Education*, 46(12), 2696–2709. DOI: 10.1080/03075079.2020.1767049

- Brzezińska, A.W. (2006). Dzieciństwo i dorastanie: korzenie tożsamości osobistej i społecznej. W: A.W. Brzezińska, A. Hulewska, J. Słomska (red.), *Edukacja regionalna* (s. 47–78). Warszawa: PWN.
- Chojnacka, B., Iwański, R. (2022). Struktura rodziny i oczekiwania wobec ról rodzinnych w opinii Polaków. *Wychowanie w Rodzinie*, 27(2), 183–196. DOI: 10.34616/wwr.2022.2.183.196
- Erikson, E.H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. New York–London: W.W. Norton & Company.
- Erikson, E.H. (1997). *Dzieciństwo i społeczeństwo*. Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.
- Erikson, E.H. (2002). *Dopelniony cykl życia*. Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.
- Erikson, E.H. (2004). *Tożsamość a cykl życia*. Poznań: Zysk i S-ka.
- Forgas, J.P., Williams, K.D., Wheeler, L. (red.). (2005). *Umysł społeczny. Poznawcze i motywacyjne aspekty zachowań interpersonalnych*. Gdańsk: GWP.
- Grabowska, B. (2013). *Poczucie tożsamości młodzieży uczącej się w szkołach z polskim językiem nauczania na Białorusi, Ukrainie i w Republice Czeskiej – studium porównawcze*. Toruń: Adam Marszałek.
- Harwas-Napierała, J., Trempała, B. (2000). *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*. Warszawa: PWN.
- Kazubowska, U. (2010). Specyfika oddziaływań socjalizacyjno-wychowawczych rodziny a proces integracji pokoleniowej – analiza problemu i próba oceny. W: B. Bugajska (red.), *Młodość i starość. Integracja pokoleń* (s. 133–143). Szczecin: Zapol.
- Lewowicki, T. (1994). Poczucie tożsamości narodowej młodzieży – stałość i zmienność. W: T. Lewowicki (red.), *Poczucie tożsamości narodowej młodzieży. Studium z pogranicza polsko-czeskiego* (s. 127–135). Cieszyn: Uniwersytet Śląski Filia w Cieszynie.
- Lewowicki, T. (1997). Wyznaczniki tożsamości narodowej (wiedza o determinantach tożsamości i zachowań tożsamościowych jako element edukacji). W: Z. Jasiński, A. Kozłowska (red.), *Tożsamość narodowa młodzieży na pograniczach* (s. 35–40). Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Lewowicki, T. (2001). Szkic do teorii zachowań tożsamościowych. W: T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur (red.), *W poszukiwaniu teorii przydatnych w badaniach międzykulturowych* (s. 159–165). Cieszyn: Uniwersytet Śląski Filia w Cieszynie.
- Łobocki, M. (2011). *Metody i techniki badań pedagogicznych*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Melchior, M. (2001). Poczucie inności: konstruowanie tożsamości jednostkowej. W: A. Jawłowska (red.), *Wokół problemów tożsamości* (s. 102–116). Warszawa: Wydawnictwo LTW.
- Merton, R.K. (1982). *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*. Warszawa: PWN.
- Nikitorowicz, J. (1995). *Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana.
- Nikitorowicz, J. (1997). Szanse i zagrożenia tożsamości rodzinnej na pograniczu kultur. W: J. Nikitorowicz (red.), *Rodzina wobec wyzwań edukacji międzykulturowej* (s. 66–71). Białystok: Wydawnictwo Trans Humana.
- Nikitorowicz, J. (1999). Szanse i zagrożenia tożsamości rodzinnej na pograniczu kultur. W: J. Nikitorowicz (red.), *Rodzina wobec wyzwań w edukacji międzykulturowej* (s. 66–78). Białystok: Wydawnictwo Trans Humana.
- Nikitorowicz, J. (2001). *Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa*. Białystok: Wydawnictwo Trans Humana.
- Nikitorowicz, J. (2005). *Kreowanie tożsamości dziecka*. Gdańsk: GWP.
- Nikitorowicz, J. (2007). Tożsamość. W: T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku* (s. 754–773). Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Nikitorowicz, J. (2022). Tożsamość dziecka jako ideologiczny konstrukt powinnościowy. Dylemat i wyzwanie edukacyjne. *Wychowanie w Rodzinie*, 27(2), 31–43. DOI: 10.34616/wwr.2022.2.031.043

- Ogrodzka-Mazur, E. (2008). Procesy globalizacyjne a postawy patriotyczne i obywatelskie współczesnej młodzieży. Od tożsamości narodowej do tożsamości globalnej. W: T. Lewowicki, B. Grabowska, A. Gajdzica (red.), *Socjalizacja i kształtowanie się tożsamości – aktualne doświadczenia na pograniczu polsko-czeskim* (s. 23–50). Toruń: Adam Marszałek.
- Rembierz, M. (1999). Źródła i dylematy tożsamości. „*Colloquia communia*”. *Tożsamość człowieka wobec życia i śmierci*, (2), 13–22.
- Rubacha, K. (2008). *Metodologia badań nad edukacją*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Sobecki, M. (2007). *Kultura symboliczna a tożsamość. Studium tożsamości kulturowej Polaków na Grodzieńszczyźnie z perspektywy edukacji międzykulturowej*. Białystok: Wydawnictwo Trans Humana.
- Sobecki, M. (2022). Tożsamość rodzinna a genealogia. Perspektywa pedagogiczna. W: E. Ogrodzka-Mazur, A. Szczurek-Boruta, B. Grabowska, A. Szafrąńska (red.), *O tożsamości, kondycji i powinnościach pedagogiki – tradycja i współczesność. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Lewowickiemu z okazji 80. urodzin* (s. 381–389). Toruń: Adam Marszałek.
- Suchodolska, J. (2017). *Poczucie jakości życia młodych na przykładzie studenckiej społeczności akademickiej*. Toruń: Adam Marszałek.
- Tołwińska, B. (2001). Stereotypy płci a tożsamość indywidualna. W: T. Bajkowski, K. Sawicki (red.), *Tożsamość osobowa a tożsamości społeczne* (s. 67–73). Białystok: Wydawnictwo Trans Humana.
- Turska, E. (2017). Dom rodzinny jako przestrzeń kształtowania tożsamości. W: E. Turska (red.), *Dom rodzinny w doświadczeniu (auto)biograficznym* (s. 19–30). Wrocław: Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego. DOI: 10.34616/22.19.085
- Wieradzka-Pilarczyk, A. (2019). Rodzina jako obszar tworzenia tożsamości. *Teologia i Moralność*, 14(1), 181–196. DOI: 10.14746/tim.2019.25.1.10
- Witkowski, L. (1989). *Rozwój i tożsamość w cyklu życia. Studium koncepcji Erika H. Eriksona*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

NETOGRAFIA

Uniwersytet Śląski w Katowicach. (b.d.). *Wydział Sztuki i Nauk o Edukacji. Historia*. Pobrane z: <https://us.edu.pl/wydzial/wsne/o-wydziale/historia>

ABSTRACT

The research results presented in this article are a fragment of a broader empirical material collected in order to find out the opinions of pedagogy students on the family as a space for identity formation. The theoretical considerations refer to Jerzy Nikitorowicz's concept of a multifaceted and continuously forming identity, and to Erik H. Erikson's psychosocial theory of development. In addition, an attempt was made to establish the answer to the question: What are the students' opinions on the family as a space for the formation of their identity? In order to obtain an answer, the method of diagnostic survey was used in the research, and a questionnaire was used as a technique. The survey of 64 students of pedagogy shows that for most of them, the family is of great importance in the formation of their identity. Relationships with parents, siblings, grandmothers, grandfathers, and other relatives are factors that, according to the respondents, have a significant impact on the process of building their identity.

Keywords: family; identity; student; pedagogy; development